

GOSPOD SVETNIK*

Ferdo Kozak

Svetnik Jošt ni bil tistih eden, ki bi bil v življenju kdaj koli nepreračunljiv ali celo čudaški, in nikdar se mu ni primerilo, da bi urejenost svojih dni, utrjeno s pametjo in treznim prepričanjem, kaj je zanj dobro in primerno, da bi to urejenost s kakršnim koli nenavadnim, iz hipnega domisleka porojenim ravnanjem zrahljal ali celo porušil. In vendar se je prav tisti dan, ko je izpolnil svoje petdeseto leto, nekako izneveril svojim navadam in tudi svojemu okusu ter se pre-pustil dokaj čudnemu, nerazjasnjenemu navdihu. Navdihu! Svetnik Jošt bi se ob tej besedici gotovo namuznil pod svojimi trdimi, pristrizenimi brki in njegov široki, krepki moški obraz bi bil videti, kakor da se sunkovito odmika od takega otroško nespametnega podtikanja. Kakor da bi se bil, odkar je živ, kdaj koli dal voditi nekim »navdihom«, ki so primerni samo za ljudi brez pravih tal pod nogami, za ljudi, ki jih suče življenje kakor veter jadra. Navzlic temu pa skoraj ni mogoče, ne govoriti o navdihu, ko je vendar ta visoki, atletsko grajeni in izredno dobro ohranjeni mož, ta svetnik Jošt ravno na svoj petdeseti rojstni dan pozabil na svoje navade in je po obedu, namesto v kavarno, zavil skozi prašna, prazna predmestja in se je tak, kakršen se je vsak dan izprehajal po promenadi, s tanko palico v desnici in z elegantnim površnikom, hote malomarno vrženim okrog širokih ramen, napotil čez ljubljansko polje.

Dan je bil jasen in lep, bila ga je sama toplina in luč, ki sta preplavljali svet. To so ti naši pozno septembrski dnevi, ko je sonce le še mehka, prijazna roka, ki boža srce. Ko se ti zdi, da ni med nebom in zemljo nobenih skrivnosti več in je prostor med njima samo še velike, kakor studenčnica čiste svetlobe poln. Vse je razjasnjeno, vse razodeto, obzorja so odprta in nebo je visoko in prosojno, kakor je prosojna blaga otožnost, ki obliva poslednje oljnato se lesketajoče, sito zelenje trav in listja na drevju.

Svetnik Jošt je bil že daleč iz mesta, ko se je ustavil in si otrl z robcem rahlo oznojeno čelo. Potisnil je klobuk na tilnik, švrknil dvakrat, trikrat s palico po plevelu ob cesti in se je ozrl okrog sebe. Na obzorju so stale planine kakor prikazni in njihovi vrhovi, ki so nesnovni kipeli iz temne modrine svojih podnožij, so bili videti, kakor bi

* Iz zbirke novel »Od vojne do vojne«.

imeli krila, kakor bi nekam hiteli, čeprav je bil po drugi strani velik mir v njihovem zamaknjenem strmenju. Plamen višin se je vnel po teh skalnatih grebenih, zato so bili prav takšne barve kakor razbeljeno železo, ki se ohlaja. Svetniku Joštu se je zdel pogled nanje lep, vendar ga je vztrajna prisotnost teh daljnih, onemelih gmot na svoj način tudi vznemirjala. Zato je rajši obšel z očmi venec nižjih gora in se je potem zagledal proti mestu.

Da, idile ljubljanskega polja iz njegovih mladih let ni bilo več. Kaj je bilo takrat na teh poljanah! Stara tovarna za klej in nekaj nizkih, belih poslopij, kjer je imela vojska spravljen smodnik. Sicer pa sama polja in gaji in z njimi vesela poletna jutra nad zorečim pšeničnim klasjem, dišave pokošene detelje, topotanje spočitih konj in drdranje vozičkov okoliških kmetov in ognji jeseni, ko so otroci zažigali kupe krompirjevke, da so si na večer pekli nakopani krompir. Zdaj je mesto že zelo določno razmaknilo svoje poprejšnje meje in se je začelo širiti po nekdanjem polju. In kakor povsod drugod po svetu so bile tudi tod njegove tipalke videti puste, umazane in nekam zapuščene. Gruče predmestnih hiš in kolonij s svojimi samotnimi pročelji, gramozne jame, skladišča z dolgimi, s katranom napojenimi plotovi, tramvajska proga, nove prašne ceste in pokopališče s svojimi belimi zidovi in s cerkvijo z zelenim zvonikom — vse to so bili nekoliko mrki glasniki, ki so naznanjali, da prihaja sem mesto.

Svetnik Jošt se je ob primerjavi te sedanje podobe z nekdanjo idilo nekam bolj izrazito spomnil svojih izpolnjenih petdeset let. Obrnil je mestu hrbet in počasi krenil dalje. In kakor je pač navada, se je v mislih poigraval s tem in onim spominom iz davno že minule mladosti. Nič hotenega ni bilo v tem in tudi nič takega, kar bi si želel. Nekam mimogrede se je dotikal zdaj teh zdaj onih zgodbic, iz otroških dni in poznejših, in se je pri tem sam v sebi nekam prizanesljivo nasmihal tej »zgodovini«, ki je bila sicer njegova, vendar že tako daleč, da je zanj že izgubila moč in jasnost resničnosti. Ob tej »zgodovini« pa je po čudni asociaciji oživel v njem obraz starega profesorja. Nemca, ki je takrat, ko je on še sedel v klopih sedmega razreda prve državne gimnazije, predaval zgodovino. Mož je bil čudak, z vsemi svojimi navadami starega samca, toda bil je izobražen, mnogo je bral in tvarinil svojega predmeta je z veliko prizadevnostjo skušal dati nekaj filozofske poglobljenosti. Bil je navdušen častilec Napoleona, ki mu je bil vzor zmogljivosti človeške volje, in pristranskemu v tem zaverovanem občudovanju je bleščeči se lik tega njegovega ljubljenca in junaka pomenil merilo za tek zgodovine pred njim in po njem.

»Srečna mladina...« je slišal svetnik Jošt njegov glas, kakor bi stari samotar stal pred njim, »srečne generacije, tudi tiste, ko njega ni bilo več! Utrnila se je zvezda, toda mladi so doraščali v svetli luči spomina na velika dejanja. In vsak izmed njih, ki je bil nadarjen in nemirne krvi, vsak je hotel postati njemu enak. Se pravi, to je bila mladina z nameni, z visokimi cilji, mladina, ki so jo bremenila zlata leta dejanj in slave in jo silila, da je morala nekaj hoteti...«

Svetnik Jošt se je nehote nasmehnil. Čudak s temi svojimi srčnimi izlivi in tudi z nekimi neizpovedanimi nameni! Kakor senca je bil, ki tava po sivi preteklosti! Pred njim so pa sedeli mladi, prešerno veseli ljudje, sami sinovi premožnih kmetov, pametnih in prizadevnih trgovcev in deloma tudi spoštovanih uradnikov. Elitni razred tako rekoč! On nas sploh videl ni, si je mislil svetnik Jošt, nas, ki nam ni rojil Napoleon po glavi, ki torej nismo pomenili zanj nekakšnega gnezdeca sami Napoleončkov in smo bili zaradi tega preziranja vredni, čeprav smo tudi mi imeli svoje želje in smo prav tako, kakor vsi naših let, upirali žejne oči čez obzorja takratnih dni v temne čase prihodnosti. Da, ti naši nameni! Čudno, ko se človek zdaj domisli teh davnih mladih let in z njimi tako dobro znanih obrazov, kar lahko reče, da smo te svoje namene pravzaprav dosegli. V glavnem vsaj smo jih dosegli. Toda za starega so bili ti »nameni« pleve in lesnike. Kako se je razburil, ko smo na majniškem izletu silili vanj zaradi njegove popolne odsotnosti v dvajsetem stoletju. Vso svojo pamet je zbral, da bi nam dokončno prilepil na čelo znamenje manjvrednih bitij.

Takrat, na tistem majniškem izletu, se je bil stari profesor po dolgem prerekanju zastrmel v vrsto smejočih se obrazov pred seboj in njegove oči so bile čudno prestrašene, da nisi vedel, ali ga vznemirja rahlo objestna kopica študentov okrog njega ali pa to, kar je v razgovoru z njimi nenadoma odkril. Dolgo jih je gledal in brada mu je drhtela, ko je naposled povedal svojo misel.

»Vi imate račune v glavi,« je dejal, »ne pa idealov!«

Svetnik Jošt je zamahnil s palico in nekaj prostaško rumenih regratovih cvetov je padlo v cestni prah. Seveda, možiček ni razumel ne časa ne mladine, s katero je imel opravka. Ti mladi ljudje so bili razposajeni in smeha željni, bili so vneti za kakršne koli neumnosti, v dolgih ljubljanskih nočeh so razburjali zapuščene ulice in zakajene krčme, toda glede življenja niso imeli nobene nespametne romantike v sebi. Morda zaradi tega ne, ker so se v tem svojem življenju počutili varne in je bil varen tudi tisti čas v začetku dvajsetega stoletja, oziroma se je vsaj zdel, da je tak. O njegovi zanesljivosti so bili še prav posebej prepričani očetje teh fantov, ki so jih poslali študirat, ker sta

jim bila ugled in veljava v družbi skoraj bistveni smisel življenja in so s posebno spoštljivostjo, če ne tudi z rahlo zavistjo, oživljali pred očmi svojih otrok zapeljivo podobo boljših in višjih uradnikov in njihovo urejeno, lagodno in imenitno življenje, ki je temeljilo na lepih dohodkih v dobri avstrijski valuti. Ta podoba je bila kakor lestvica, ki je štrlela iznad streh teh solidnih kmečkih in trgovskih domov nekam v oblake. Otrokom, ki jim je bilo sleherno pomanjkanje tuje, se je zdelo, da je pred njimi vse odprto, da jim je vse dosegljivo, posebno pa tisto, kar je bilo najbolj mikavno, naslovi, čast in spodobna plača. Bili so po vrstnem redu že tretji ali četrti od rodov z istimi cilji, vendar pa rod največjih možnosti. In temu je stari profesor dejal, da so računili!

Rod z največjimi možnostmi! Seveda, če bi ne bila teh lepih razgledov v prihodnje dni tako surovo zmedla in ogrozila vojna. Takrat niso niti očetje niti njihovi sinovi pomislili na vihro, ki jo je imel jutrišnji dan prihranjeno zanje.

Brž ko se je svetnik Jošt spomnil na vojno, mu je komaj zaznaven smehljaj zasijal na širokem obrazu s krepkim, odločnim obradkom. Velik gospod je bil takrat, gospod oberlajtnant s svetlo rumenimi jahalnimi škornji na nogah in z rokavicami iste barve. Denarja na kupe, plemenita vina, čudoviti konji in ženske ... no da ženske ... Tako tople in mehke so, tako iskrene in polne igrive, sproščene domišljije, kadar čutijo hladno smrt v neposredni bližini. To se pravi, da morejo takrat pozabljati na vse tisto, kar jih sicer utesnjuje in veže, in jim je torej ta smrt, četudi grozljiva, vendar nekakšna zaveznica, ker je molčeča sodruga vroče in hkrati grenke radosti pa slovesa obenem. Toda tam »zunaj«! Zunaj je bilo vse skupaj dolgočasno, predvsem pa zoprno.

Vojna je bila za svetnika Jošta zelo neljubo in grdo presenečenje. Odkar so se pričeli ljudje s tolikšno vnemo pobijati, se mu je zdelo, da je svet ponorel, da je izgubil pravo razsodnost in je v tej čudni omračitvi razuma neodgovorno pokončaval dotedanji kar dobro zamišljeni, utrjeni in preizkušeni red. Razen tega pa »tam zunaj« ni bilo ne visokih jahalnih škornjev ne elegantnih rokavic ne žensk in ljudi, ki niso bili z obstoječimi razmerami v nekakšnem nepomirljivem sporu, se niso mogli znajti brez na videz malo važnih, vendar na svoj način le značilnih pritiklin svojega obeležja. Ali pa so sploh izgubljali tla pod nogami in zabredli v neumnosti. Kakor na primer Joštov prijatelj stotnik Ferčič. Tisti sicer tako prijetni plavalasec srednjih let, ki je imel tako belo, mehko kožo kakor ženska in lepe zalite roke s prosojnimi finimi prsti, podobne lilijam.

Svetnik Jošt se je, čeprav nerad, prav dobro spominjal večera, ko ga je Ferčič povabil zunaj na fronti na večerjo. Takrat so bili skoraj že dva meseca v gorah, nekje okrog Krna nad gornjo soško dolino. Imeli so dobro zgrajene strelske jarke, moštvo je prebivalo v nizkih, skrbno zamaskiranih barakah in ves posel se je omejeval na razpošiljanje patrolj, na neprestano čuječnost bodisi stražarjev v jarkih bodisi daleč ven na teren pomaknjenih posebnih opazovalcev. In pa na nagajanje nasprotniku, ki jo je kaj hitro skupil, če je kjer koli preveč tvegano pomolil glavo iznad svojih utrjenih postojank. To je bilo tako imenovano »mirno« življenje na fronti, ki je pomenilo duhamorno životarjenje iz dneva v dan, obupen dolgčas, poleganje po barakah, utrujajoče preštevanje počasi potekajočih dni, sem in tja kakšno manjše otipavanje sovražnih linij in pa obiranje mrčesa.

Stotnik Ferčič je imel čedno barako za robom, ki je bila kakor drobno gnezdo prilepljena h gladki skalnati steni, da je s sovražnikovih postojank sploh ni bilo videti. Ko je Jošt tistega večera prišel k njemu, je že po njegovih kalnih modrih očeh in po na pol prazni steklenici žganja kraj postelje uganil, kako je gospod komandant preživel popoldne. Toda stotnik Ferčič, čeprav na videz krhek in dekleški, je mnogo prenesel. Niti zamajal se ni, ko sta sedla k mizi. Samo njegov smeh je bil pod mehкими, za spoznanje predolgimi plavimi brki nekam režeč in žolčen. Potem je sluga Jaka prinesel večerjo. Pravzaprav ta jedača niti ni zaslužila tega imena. Toda Jošt je malo prej gledal pri barakah soldate, kako so drobili koruzni komis v temnorjavo vodo, v tako imenovano črno kavo, in ga je duh po pečenki kar prijetno zaščegetal po nosu. »Tam zunaj« so se pač hočeš nočeš privadili tej dolgočasni kuhinji brez posebnih sprememb. Stotnik Ferčič se je med jedjo zabaval na ta način, da je metal obrane kosti v slugo, ki je stal v bližini in jih je lovil s svojimi velikimi, lopatastimi rokami, da bi se tla »preveč ne ponečedila«. Zunaj je bil neprijazen večer, ves dan je po malem rosilo in človek je imel občutek, tudi če ni bil moker, kakor da mu je vsa obleka napojena z vsiljivo, sluzasto vlago. Nad globokim, koritu podobnim sedlom, ki so se okrog njegovega desnega brega ovijali strelski jarki, so se težko sopihajoč s topim žvižgom prevažale granate in nekje daleč na tej in na oni strani surovo treskale na zemljo.

Medtem ko sta pospravljala dobro zapečen jabolčni zavitek, je sluga Jaka prižgal petrolejko. Počistil je mizo in privlekel izza postelje steklenico pravega dišečega Jamaica ruma. Večer bi potekel čisto zabavno, po nekem sicer ne izrečenem, vendar pričakovanem redu in se bržkone zaključil v lagodnem razpoloženju dokajšnje pijanosti, tiste, ki jo potreba po spanju že napolnjuje s težko, toda vdano resignacijo,

da ni več čutiti meje med mogočim in nemogočim, med resničnostjo in željami. Toda stotnik Ferčič se je, bržkone že dobro okajen, iznenada domislil, da pojde na kratek sprehod po postojanki.

»Posedi in počakaj me! In vladaj svobodno v mojem kraljestvu! Jaka! Plašč, pištolo, opasač...!«

Sluga Jaka je bil še mlad fant ogromnega telesa, da je segal v izbici barake skoraj do stropa. Vrh tega pa je bil še ves zalit in napet, da si imel vtis, kakor da bo s te mogočne gmote zdravega mesa vsak hip odletel nebogljeni oklep pretesne in prekratke uniforme. Joštu se je zdel dobrodušen otrok, ki se je vedno nekam sramoval samega sebe in bil zaradi tega neroden in težak, čeprav se je trudil, da bi ne bil smešnemu medvedu podoben. Verjetno je bila izredna obsežnost in obilnost tega telesa v napotje pameti, da se ni bila bogve kako razvila, vendar je bil smehljaj na njegovem debelem obrazu tako topel in razveseljiv, kakor če bi se človek ozrl na slasten, zlato zapečen hlebec domačega kruha. Toda stotnik Ferčič mu je bil že prvi dan, ko ga je vzel k sebi, dal ime ubijalec.

»Videz preveč verjameš,« je razlagal Joštu ta svoj domislek, »to se pravi, da si še zelen, kar se ljudi tiče. Kakšen otrok! Živina je... samo dela se drugačnega. Vse tišči vase, vse požira, reži se, toda tam zadaj v očeh se bliska... Če bi popustil v njem strah, bi skočila slepa žival na dan. Zato mu pravim ubijalec. Ne zato, kar je danes, na verigi... ampak zaradi tistega, kar bi lahko postal, kar pravzaprav ta hudič že je, ne da bi sam vedel...«

No da, stotnik Ferčič in njegova mržnja do ljudi! V razmerju do podrejenega mu moštva je postala mračna in okrutna, kakor da bi bil mož obseden in ne več povsem pri sebi. Ta stran njegove notranjosti ni bila Joštu nikoli prav razumljiva in kadar je videl njegov pogled, kako je mrzel, ves kačji drsel po vrstah soldatov, ga je zmeraj zazebló. In čuden, zli svit je bil v njih tudi tisti večer, ko je, pripravljen za odhod, stopil na sredo barake, vrgel glavo nazaj in bevsknil:

»Jaka... nosi!«

To navado stotnika Ferčiča je Jošt poznal in mnogo je bilo že smeha med oficirji na njen račun. Poznal jo je seveda tudi Jaka, ker si je hitel popravljati srajco, ki mu je bila zlezla na trebuhu izza hlače, in se sklonil k svojemu gospodarju. Njegove močne roke so se ovile okrog stotnika in ga dvignile kakor otroka. Potem sta se zrinila skozi vrata in izginila v temi. Tako je stotnik vršil svoj obhod po postojanki na rokah svojega sluga, kadar je bil »dobro volje«.

Ko se je misel svetnika Jošta na sprehodu po ljubljanskem polju nekam samovoljno dotikala teh davnih podob, je postajal njegov korak

čudno trd in odločen. Seveda se ni vpraševal, zakaj pravzaprav brska po teh že pozabljenih dneh in zakaj se dramijo v njem spomini, kakor se izpehujejo mehurčki na gladini temne, zagonetne vode. Toda dramili so se, ker je bilo vse to s stotnikom Ferčičem in njegovim slugo in še vse drugo za zmeraj obležalo globoko pod mirno gladino kot nekaj neljubega in neprijetnega, kamen, ki sicer ni težil, pa je le bil tam, nepotrebno zaznaven ob tajnih pregibih vodnih struj. Zato je postal korak svetnika Jošta trši in bolj možat, kakor bi hotel ublažiti pritok slabih in zoprnih občutkov. Saj se je vsa tista večerja vendar končala tako bedasto in nekako brez prave logike.

Po Ferčičevem odhodu je bil Jošt hipoma zadremal in šele režeči se stotnikov smeh je zopet dvignil zaveso z njegovih oči. Jaka je prinesel Ferčiča prav do postelje, ta se je pa zvalil nanjo s pištolo v rokah, tako da se je s hrbtom naslanjal na steno.

»Sovražnika nikjer, postojanka mirna, straže v redu! Jaka, pijače!«

Sluga Jaka mu je odvzel najprej plašč in opasač, potem je posegel po steklenici ruma in počasi vlival stotniku dišečo tekočino v usta. Ko se je Ferčičeva roka dvignila, je prenehala. V baraki je zavladala tišina, ki je iz neznanega vzroka pričela postajati vse bolj mučna in težka. Joštu se je zazdelo, da nečesa dobro ne razume in se je vprašujoče obrnil k Ferčiču. Tedaj se je skoraj prestrašil, ko je zagledal njegov obraz. Bil je nenavadno bled, usta so se skrivila v zlobnem nasmehu, v očeh pa kakor iskreč se, strupen ogenj. Nehote se je dvignil, a že je padlo v molk čudno vprašanje:

»Jaka, smrdi?«

Sluga Jaka se je stresel kakor ranjen. Po debelem obrazu se mu je razlil napol prestrašen napol trpeč smehljaj in svoje velike, debele roke je sklenil na prsih, kakor bi prosil.

»Gospod stotnik...«

»Smrdi?« je ponovil stotnik Ferčič in glas mu je ošinil tišino kakor bič.

»Kaj pa je?« se je vmešal Jošt, vendar je ne samo po tem, da se ni nobeden zmenil zanj, pač pa tudi na sploh uganil, da je zinil nekaj nepotrebnega. Kajti na vsem lepem je zaslutil, da se med obema dogaja nekaj že obema znanega, nekaj, kar se je že večkrat pripetilo in kar je prebujalo v slugi divji strah, stotniku Ferčiču pa je bilo v zabavo.

»Smrdi?« je še enkrat švignil bič.

Sluga je žalostno pomežiknil, pripravljen na to, kar je imelo priti. Nekaj korakov pred posteljo se je zravnal, plosknil z dlanmi ob hlačne šive, se izprsil in samo še nekako iz navade komaj slišno šepnil:

»Gospod stotnik! Gospod stotnik!«

Stotnik Ferčič je skrčil noge, da so se mu kolena dotikala brade, segel z roko na hrbet in jo vtaknil za hlače. Potem jo je počasi izvlekel in jo z dvignjenim kazalcem stegnil proti slugi. Ta je brez glasu odpiral in zapiral usta, da se je čulo le rahlo tleskanje, in se je zravnal, kakor je bil, počasi približeval. Ko je bil že tik postelje, je malo počakal, potem pa zamižal in se je globoko sklonil, da se je z nosom dotaknil Ferčičevega prsta.

»Smrdi?« se je zadrł Ferčič.

»Smrdi, gospod stotnik!« je skezi zobe zamomljal Jaka in se spet strumno zravnal.

Tedaj mu je Ferčič z vso silo sprožil noge v trebuh. Sluga Jaka se je opotekel, zastokal, opletal z rokami, da bi se česa oprijel, in se je naposled sesedel ob nasprotni steni na tla. Na njegovem pomodrelem obrazu so se zasvetile kaplje znoja, iz odprtih ust se je čulo kakor udržano stokanje.

Jošt se je nenavadno razburil. Vrgel je nase plašč, si potisnil kapo na glavo in hotel brez besede pobegniti iz barake.

»Oho! Halt!« je strogo jeknilo za njim, ko je bil že položil roko na kljuko. Namrščen in nejevoljen se je obrnil.

»Das schickt sich nicht... für uns einen...« je govoril nemški, da bi ga sluga ne razumel. In je spet pokazal stotniku hrbet.

»Halt!« je tenko in prodirno ponovil oni.

»Jutri se pomeniva... ne danes...« je ugovarjal Jošt. »Zdaj grem spat. Jutri ti povem...«

»Wie sprechen sie mit einem Vorgesetzten, Herr Oberleutenant?« se je zadrł stotnik Ferčič tri korake pred njim z nesramno resnim obrazom.

Jošt je brez pravega razumevanja strmel vanj. Stopil je korak proti njemu in si popravil plašč.

»Poslušaj... kadar ga ima človek preveč...«

»Habt acht! Stehen sie habt acht, wenn ich befehle!«

Dvignil je pištolo in napel petelina.

Zdaj se je Jošt počasi zravnal kakor poprej sluga Jaka. Čutil je, da mu drhti brada in da se ves trese in po glavi mu je zaplesal roj bliskovitih, raztrganih misli kakor jesensko listje v divjem pišu. Pijan je... strašno pijan, se je utrinjalo v njem, ali pa je znorel? Jasno, pijan je in pištola je nabita... Udariti ga... Ali pa požreti vse skupaj... To so bili pomisleki, ki so bili že vnaprej jalovi, ker sploh ni šlo za kakšno odločitev, ker je bil nesposoben, o čemer koli zares odločati. Nekje v njem je ždel nenavadno sugestiven, prihuljen občutek, da to, kar sunkoma vstaja v njem in spet ugaša, da to nima nobene

neposredne zveze z nekim pijanim, vsega sposobnim človekom, pač pa da je ta stotnik Ferčič samo oblika nečesa temnega in grozljivega, kar se je tako iznenada pojavilo pred njim, in temu bi najlaže dejal nepreračunljiv slučaj, živa, resnična možnost, ki lahko v prihodnji sekundi upihne luč njegovega življenja. Toda on bi nerad... zaradi take neumnosti... on bi še rad živel... na vsak način... in to je bilo važno, da bi živel ta Jošt, glede katerega se je v tem hipu zavedel, da ga ima nedopovedljivo, iskreno rad...

Vse to se je motalo po Joštovi glavi, ko je stal sredi barake in je stotnik Ferčič z mrzlo cevjo svoje pištole črtal po njegovem znojnem čelu.

»Abtretien!« je potem nenadoma zaslišal kakor iz velike daljave. Ni se zmenil več za stotnika Ferčiča, ki se je z brezumnim krohotom položil nazaj na posteljo, pač pa je salutiral, odprl vrata in se vrغل v vlažno noč.

Prvi del strme blatne steze je pretekel, kakor da bi ga kdo preganjal. Nato se je sunkoma ustavil in se je zastrmel v neprodirno temo. Bil je ves iz sebe in ne da bi se zavedal, je mlezl z močnimi čeljustmi in glasno škripal z zobmi. Prekleti norec pijani! In te njegove trapaste zabave! Seveda, ta sluga Jaka je bil Joštu pravzaprav deveta brigada. Bogve kje je pred vojno razmetaval gnoj s tisto svojo medvedjo močjo ali pa v gozdovih kje nakladal težke hrastove čoke. In bogve, kateri gospodarji so ga suvali v zadnjico. Ti ali oni gospodarji, to ni niti važno! Važno je bilo tole nocoj tam zgoraj v baraki, da si omikan človek in oficir, človek »naše vrste«, kakor je Jošt poudaril v svojih mislih, da je tak človek počel s tem Jako nekaj nedostojnega in zoprnega. Joštu se je kar vzdigovalo, ko je pomislil na prizor, ki mu je bil priča. Da se je Ferčič tako spozabil, da je zaradi takele — da, edina primerna beseda — zaradi takele nedostojne zabave umazal in ponižal nas vse. V Joštu je zelo jasno spregovorila čast in sicer niti ne toliko čast oficirja, pač pa čast »boljšega« človeka sploh. Kako naj jih gledajo ti kmetje, če oni sami ne znajo varovati svojega naravnega in družabnega ugleda? Zaradi tega je bil planil in hotel oditi, da bi mu dal razumeti, kako nesmiselno je, takole izgubljati glavo in uganjati stvari, ki mažejo njega in vse njih obenem. Ferčič mu je pa zaigral nezaslišano komedijo! In vrh tega še tisti njegov porogljivi krohot, tisti nezastrti, predrzni zasmeh! Jošta je oblila vročina. Smejal se je, ker je vedel... Jošt je globoko zasopel in se zasukal nazaj proti baraki. Toda komaj se je zagnal navkreber, je že obstal in izgubljeno tipal z desnico po mokrem deblu smreke, ki je stala pred njim.

Pravzaprav — kaj je vedel?

Jošt je zamižal in se nakremžil, tako mučna mu je bila misel na to, kar se je malo prej zgodilo v baraki. Peklo ga je, da ni drugače ravnal, da ni kratko in malo storil, kar je bilo v tistem trenutku edinole mogoče in potrebno, pa naj bi se zgodilo kar koli. On ali jaz, je udaril po deblu smreke in obenem vedel, da je zdaj že prepozno za to njegovo razburjenje in za ta njegov srd. Poln viharnega obupa je čutil, kakor ga je sram pred samim seboj. Ferčič je vedel, da je prebudil njegov strah, zato se je tako živinsko krohotal. Mogoče pa je napravil to svinjarijo, ker ga je bil že kdove kdaj spregledal in je vedel za ta strah, za možnost tega strahu že poprej ter je bil sploh pripravljen na to, da Jošt ne bo mogel iz sebe, ker se preveč boji za svojo kožo. In pokazalo se je, da je prav računal! Kajti Jošt je stal strumno zravn pred njim kakor zadnji rekrut, kakor smešen strahopetec.

Sprtemu s samim seboj so Joštu silile solze v oči od jeze in prepozna kesanja. Sprevidel je, da se je zgodilo nekaj, kar se ne da več popraviti, in že se je budila v njem volja, da bi na vse skupaj čimprej pozabil. Sklenil je roke na hrbtu in se je počasi napotil proti svojemu bivališču.

Ko je stopal mimo čemerne barake, kjer je spalo moštvo, se mu je zazdelo, da vidi skozi špranje med grobo tesanimi hlodi slabotno svetlobo. Odprl je težka vrata in pogledal v zatohlo notranjščino. Topel, gost smrad, ki mu je udaril v nos, je bil tako močan, da se je hotel že obrniti. Toda na desni strani se je daleč pred njim, že na koncu pogradov, zares pokazala nemirna luč. Ubral jo je proti njej in se je zraven iz neke skoraj nagonke navade trudil, da bi stopal čim tišje med vrstami spečih mož. Naposled je stal na koncu pogradov. V kotu je gorel majhen ogenjček na tleh. Zraven njega je klečal starejši mož z dolgimi brki, ki ga je Jošt dobro poznal, in je grel odprto gulaževo konservo. Očitno je bila ta konzerva ena od treh, ki jih je nosil vsak vojak s seboj kot železno rezervo in za katere je bilo prepovedano, použiti jih, ker so bile namenjene za primere skrajne potrebe.

»Tako! Torej tole si si izmislil!« je zavpil Jošt in stopil iz teme.

Mož z dolgimi brki se je vidno prestrašil, toda takoj nato se mu je nekakšen otožen mir razlil čez obraz. Upiral je svoje rjave, resne oči v oficirja in molčal.

»Kaj delaš... kaj kuriš?«

»Kuham.«

»Saj vidim, požreša smrdljiva! Konzervo?«

»... konzervo.«

Če bi bil Jošt kdaj drugič naletel na kaj podobnega, bi mogoče drugače opravil z zasačenim krivcem. Tistega večera pa ga je pogrelo, da je komaj lovil sapo. Jezilo ga je vse, ogenj v baraki, ukradena konzerva in ta capin požrešni, ta soldat, ki je mirno kar naprej klečal pri svoji konservi in mu ni padlo v glavo, da bi poskočil pred njim, da bi se poskušal opravičiti ali da bi zaprosil, naj mu prizanese.

»Pred puške te pošljem! Kroglo... kroglo v glavo!« je vpil in zraven je kakor v sanjah čutil, kako se v njegovi preobremenjeni notranjosti lajša in sprošča neznosen pritisk od poprej.

»Vem...«

»Veš? Ti pes ušivi... in kuhaš...!«

»Lačen sem.«

Joštu je zaplesala baraka pred očmi. Pograbil je nekaj belega in dolgega v kotu — menda je bilo metlišče ali gorska palica — in zamahnil. Oni pri ognju se je globoko sklonil in obenem zavaroval z rokami konzervo, da bi se ne prevrnila. Jošt je dregnul z ного vanjo, da je zacvrčalo, in je udrihal po sklonjenem hrbtu, dokler se palica, ali kar je že bilo, ni prelomila. Zapovedal je, naj navežejo moža za dve uri zunaj na dežju, in je odvihral iz barake.

Spet je zažvižgala palica s srebrnim ročajem po zraku in svetnik Jošt je spet mahnil po zelenju kraj ceste. To pot se je zdelo, kakor da bi rad hipoma pregnal neprijetne mu prikazni iz preteklosti. Zares so ga bile nekam zmedle in rad se je odtrgal od njih, ko se je v zvoniku pokopališčne cerkve oglasil s svojo jokavo, vsiljivo ihto mrtvaški zvonček. Svetnik Jošt je šele zdaj opazil, da ga je zaneslo v bližino pokopališča. Obstal je, si potisnil klobuk na oči in gledal ljudi, ki so v dolgem sprevedu korakali za vozom s krsto. Bili so skoraj vsi črno oblečeni in so bili v čistem, belem jesenskem soncu videti, kakor bi bili izstriženi iz črnega papirja in prilepljeni na zeleno ozadje. Svetnik Jošt je ravnodušno motril počasi se premikajoči spreved, brez sentimentalnega globokoumja in tudi brez večje osebne prizadetosti. Bil je pač trgovsko uravnovešene pameti, poleg tega pa zdravega, krepkega telesa in so se zaradi tega vse stvari, ki so v zvezi s smrtjo, dogajale zanj nekako na drugem prizorišču, kamor se je on iz svojega sveta samo kdaj pa kdaj bežno ozrl. Tako je tudi tokrat s hladno radovednostjo človeka, ki je bil prišel iz čisto drugih krajev, spremljal z očmi oddaljujoči se pogreb. V zvezi z njim pa mu je misel še enkrat segla po pretrgani niti spominov na vojna leta. Na tisti čas, ko mu je stala smrt takorekoč za hrbtom in se je sam že brez odpora ali strahu pripuščal njenim hladnim rokam.

To je bilo pozneje, po Krnu, v Galiciji, ko so se zastonj upirali zmagovitim sunkom in prodorom ruskega generala Brusilova. Tam je med znamenitim napadom, ki je trajal tri dni in štiri noči, našel za kupom prsti mrtvega stotnika Ferčiča z veliko črnikasto rano na tilniku in ves vrat mu je bil rdeč od krvi. Bil je zadet od zadaj, od lastnih ljudi in iz dokajšnje bližine. Ferčič je ležal s čelom zarit v prst, s čudno spodvito glavo in z nakremženimi, razpotegnjenimi ustnicami, da se je Joštu zdelo, kakor bi ga še mrtev skrivaj opazoval in se mu posmehoval. Komaj nekaj ur pozneje jo je skupil tudi on. Ruska krogla mu je predrila desno stran prsi. S tem je bila pa vojna zanj končana, ker ga potem, ko je ozdravel, niso več poslali na fronto.

Svetnik Jošt je globoko zajel sapo. »Rod z največjimi možnostmi,« se je spomnil mimogrede, dvignil obrvi in komaj opazno pokimal z glavo. Pa smo svoje namene vendarle dosegli, si je dejal, in je z nekakšnim veselim zadoščenjem pomislil na svojo karijero visokega uradnika. Z leti si je bil oskrbel različne papirje in delnice, da si je utrdil tla pod nogami in končno postavil svoje življenje na zanesljive temelje. Z občutki notranjega ugodja in izrazite varnosti je hodil zdaj pred vhodom na pokopališče sem in tja, ogledoval prodajalce sveč in cvetja in vse je bilo nekam novo in zanimivo zanj, ker ga že kdove koliko let ni zanesla noga v ta del mestne okolice. Preudaril je, ali naj krene počasi proti mestu ali pa naj gre še naprej proti Savi, ko ga je na vsem lepem obšlo nekaj pustolovskemu razpoloženju podobnega. Zakaj bi se malo ne sprehodil tam, kjer se sicer nikoli ni. Z lepo okovano konico svoje palice je zadel kamenček, da je poskočil in v loku odletel v prah. Potem je zavil na pokopališče.

Kakor bi bil na razstavi, je stopal po belih, snažnih stezah med grobovi, ogledoval nagrobne kamne in prebiral napise na njih. Tu in tam je naletel na znano ime in je obstal, da je lahko v miru pomislil, koga teh ljudi pozna, oziroma je poznal, ali člani teh ali onih družin še hodijo po cestah Ljubljane, iz kakšnih hiš, premožnih ali manj uglednih, so bili tisti, ki sta jih zdaj pokrivala dobra dva metra prsti. Obzirno je opazoval samotno žensko, ki je prinesla s seboj polno naročje cvetja in je stala zdaj tam pred nizkim gričkom, oblita z jesensko svetlobo, kakor pozabljena od vseh ter si pritiskala bel robec na oči. Obredi, ki ni imel svetnik Jošt pravega razumevanja zanje in mu je bilo tudi všeč, da ga ni imel. Smrt, kakor se je razodeval njen učinek pri živečih, ta smrt mu je bila zoprna. In vse, kar so počenjali ljudje, kadar koli so se srečali z njo, je bilo zanj nekakšna ne preveč okusna komedija. Takšno gledanje se mu je zdelo pametno in možato in vzvišen nasmešek je bil zmeraj njegov edini odgovor, kadar mu je

poskušal kdo kaj dopovedovati o čustvih ljudi, o njihovi žalosti in notranji bolečini. Njemu da se kaj podobnega še ni primerilo, njemu, ki je — kako bi se temu reklo — ki je pač samo za svetlobo življenja ustvarjen.

Med križi in spomeniki je postajalo in se pregibalo precej ljudi in po osrednji cesti so se bližale gruče vračajočih se pogrebcev. Svetnik Jošt je zavil bolj na desno, kjer so bili samotnejši predeli. Tam se je spet ustavil. Že spočetka je osupnil nad množico tako ali drugače obdelanega dragocenega marmorja, razpostavljeno po posameznih grobovih. Toliko let že ni bil tu in zdaj ga je presenetilo, kakšne vsote so v teh letih izdali ljudje, da so ovekovečili z njimi tista svoja tako imenovana »čustva ljubezni in bolečine«. »Kakšno premoženje!« je strokovnjaško ocenjeval črne in bele gore izdelkov kiparske in kamnoseške iznajdljivosti in z nezavednim obžalovanjem je zmajeval z glavo. Pri tem se je domislil, da mu je steza, na kateri je stal, nekam znana. Takoj na desni, da, je bila še zmeraj ista vrsta družinskih grobnic kakor takrat in tamle ob križpotju je stala še ista vrba žalujka, samo starejša, višja in bolj košata, obenem pa že nevarno nagnjena proti zemlji. Zdaj se je dobro spominjal, da je nekako pred petnajstimi leti šel tod za pogrebom in da so ravno pri tem drevesu zavili na levo in obstali ob pravkar izkopani jami. Nehote je stopil za tem spominom in se rahlo razburjen ustavil ob skrbno gojenem grobu z nizkim, snežno belim kamnom. Na tem kamnu je bilo zares vklesano dobro mu znano ime:

Liza M...

»In nam je zdaj lepše kakor v puštinji sveta,« je bral na dnu kamna. Mogoče besede kakšnega preroka ali pesnika ali pa morda celonjene. Bržkone skrbi njen oče za grob in je oskrbel tudi besedilo za ta napis. Tisti tihi gospod s črno umetniško kravato, ki ga je videl samo enkrat, takrat na pogrebu, in še to samo mimogrede, ker je bil mož ves zlomljen od žalosti in se je kar sesedal, da so se od glave videli samo mehki, dolgi lasje in sem in tja del prijetnega, toda ostro rezanega profila. Danes je ta oče gotovo že betežen starček, če je sploh še živ. Morda je dal on postaviti kraj groba to lično, sivo prepleskano klopco, da se je oziroma da se še hodi pogovarjat sem s hčerjo, kakor se po naravi slabotni ljudje tako radi vdajajo nerazsodnemu prenapenjanju svojih občutkov.

»In nam je zdaj lepše kakor v puštinji sveta.« Seveda, to so njene besede, polne njenega osnovnega razpoloženja, tako žive, kakor da mu jih je bila prav zdajle pošepnila na uho.

Svetnik Jošt je potegnil robec iz žepa in švrknil z njim po klopci in po naslonjalu. Potem je sedel. Položil je obe roki na srebrni držaj svoje palice in se je z brado naslonil nanje.

Gospa Liza!

Kakšna neki bi se mu pokazala, če bi odmetal tale kup kamenja in prsti? Oh da, bila bi mučna in neokusna ta zmes strohnelega lesa in bednih ostankov telesa, ki je bilo nekoč tako somerno in nežno! Zdaj leži že petnajst let v zemlji in pravzaprav je ni več. Sicer pa človeka že takrat ni več, ko mu neha utripati srce, torej kaj šele zdaj, po petnajstih letih! Ni je več in vendar je zdaj, ko je sedel ob njenem grobu, neverjetno živo stopila v njegov spomin, čeprav je ni bogve kako dolgo poznal in bi prav lahko rekel o srečanju z njo, ki se je danes zdelo še bolj kratko in bežno, kakor da se mu je vse skupaj samo sanjalo. Zganil se je, kakor da bi hotel vstati, ker je pač s tem občutkom to zgodbo že opravil in jo obenem pokopal. Pa je le obsedel, nezavedno ponavljajoč v sebi domislek o svojem znanstvu z njo, ki da je bilo prav tako kakor kratke sanje. Pravzaprav, pametno pogledano, je bila to zadnja njegova neumnost v življeju. Namreč, kakor je on pojmoval to, kar je imenoval neumnost. Da te nekaj nekam tira in žene, ne da bi sam prav vedel, kaj in zakaj, da nisi povsem samosvoj, kakor v rokah nečesa drugega, kar ti jemlje jasen vid, da ne moreš do pravih razlogov in do pravega smisla svojega početja. Svetnik Jošt pa je bil vse življenje vajen, gledati trezno na stvari okrog sebe in v sebi in zato je tudi takrat, v teku tistih kratkih sanj, vendarle uspel — čeprav s precejšnjo pomočjo svoje volje — da si je preganjal in pregnal meglo z oči. Zaradi tega je zdaj kakor odmaknjen v nepri-zadeto, umirjeno samozavest motril ta grob pred seboj in se ni branil podob iz preteklosti, ki so mu kakor ptice z mehкими, temnimi perutmi obletavale misli.

Kako posebno in njemu samemu nejasno je bilo njegovo občutje, ko jo je prvič videl. Bil je na večerni promenadi, kamor je zmeraj hodil, da se razgiblje po delu v pisarni, in ker mu je prijalo, sprehajati se med množico ljudi in čutiti življenje mesta okrog sebe. V živahnem razgovoru z znanci je nenadoma prestregel pogled ženskih oči, ki je veljal njemu. Vendar ne tiste vrste pogled, kakršnih je bil vajen; ne tisto vsakdanje spogledovanje, poigravanje z očmi, tisti bežni, napol vabeči napol zabave željni utrinki od te ali one strani. Kar je blisnilo vanj, je bilo nekaj drugega. Bilo je, kakor bi bil v topli junijski noči v temnem gozdu in bi iznenada vzblestela pred njim pod bujno goščavo skrita negibna gladina vode. In kakor bi se v tistem odsevu nočnega neba na njej zaiskrile zvezde in bi se utrinjali v teminah

naokrog ognji kresnic. Nekaj te vroče, razsvetljene tišine, nekaj njene somračne, toda strastne igrivosti je bilo v tistih očeh, ki so ga pogledale. In Jošt se je nehote obrnil. Toda v šumni reki veselih, glasnih ljudi, ki se je na cesti nesla mimo njega, ni videl ničesar več, kar bi ga vsaj približno podobno opozarjalo nase. Ustavil se je na oglu in čakal. Bil je pravzaprav samo radoveden, vsaj tako je sam sebi dopovedoval, ker se mu je rahlo upiralo ravnanje, ki ga je spominjalo na študentovsko lahkoumje in nikakor ni ustrezalo njegovemu že doseženemu položaju. Kljub temu je napet in skoraj nemiren iskal z očmi med tistimi, ki so se vračali z gornjega konca. Potem jo je zagledal, to se pravi, takoj je uganil, da ima pravo pred seboj. Prihajala je v družbi dveh drugih, razoglava, z belim benečanskim šalom okrog ramen,, sloka, prožna in lahkotna, dasi je bil njen korak na svoj način čvrst in zanesljiv. V luči obločnic je bila videti zelo bleda in nežne sence so ji obkrožale obraz pod precej močnimi ličnicami. Gledala je v tla, samo komaj zaznaven nasmešek v koticu tenkih ustnic mu je govoril, da ve, da jo čaka in gleda. Šele ko je stopala mimo njega, so se počais dvignile očesne veke in pred Joštom se je spet za kratek hip odprla z bleščečimi se iskrami poškopljena, zametno črna, mokra noč njenih oči. Nekaj dražljivi omami podobnega se je proti njegovi volji zganilo v njem. Gledal je za njo, toda ona se ni več ozrla in je kmalu potonila v gneči. Tedaj se je Jošt nekam pretirano odločno zasukal v nasprotno smer. Kakor zmeraj, kadar se je kaj kolikor toliko močnejše dotaknilo njegove notranjosti in se mu je ta notranjost zazdela kakor voda, ki se je skalila, on pa jo je želel videti zmeraj prozorno in pregledno, se je tudi tedaj zatekel k svojim nepodkupljivim mislim. Priklical si je celo dogodivščino še enkrat v spomin. Videti je tujka v našem mestu, je razmišljal, saj je nikoli doslej še ni srečal. Toda, je nalašč s poudarkom ugotavljal, zdi se večša v svojem ženskem poklicu, čeprav vse kaže, da ni ravno še preveč »živela«. Vsekakor ve, da je lepa in zanimiva. Ženska, ki pa o tem preveč ve... Samo z glavo je bil naznačil svoje nezaupanje, ne da bi sicer zaključil svoj samogovor. •

Toda zgodba se s tem ni končala in Jošt se je čez teden dni zdel sam sebi, kakor bi bil zabredel v osvežujoče vode, ki pa so nepričakovano postajale zmeraj bolj deroče in so začele ogrožati njegovo ravnovesje. Na promenado ni hodil več iz nekdanjih nagibov, pač pa da bi videl lepo neznanko. Včasih je hodil tik za njo in se je trudil, da bi hladno in kolikor mogoče neprizadeto ocenjeval njeno telo. V bokih je bila vsekakor premalo žensko razvita, čeprav se je pod krilom, kadar je stopila hitreje, večkrat pokazala črta cele noge, ki je pričala o nje-

nih zdravih, polnih oblikah, o njeni slastni prožnosti. V ramah je bila ozka in sploh se je zdela tako krhka, srnjih mišic in živcev. Kljub temu ocenjevanju pa je, kadar je mogel, silil v njeno bližino, ker je nekaj v njem, mimo njegove zavesti, vedelo, da je to telo neločljivo povezano s tistim, kar je živelo v njenem širokem obrazu z močnimi ličnicami in da je to vse skupaj čudna, očarljiva prikazen, ki se je tako nepričakovano pojavila — ne tu, na tej promenadi, pač pa na zadnjih mejah njegove doslej skoraj že do kraja prehojene mladosti. Večkrat ji je sledil, da bi izvedel, kje prebiva, toda zmeraj se je naključilo tako, da jo je nenadoma izgubil izpred oči. In vedno je izginila tako lahkotno in igrivo, kakor je bila lahkotna in igriva ona sama. Nekoč jo je nenadoma zagledal pred seboj, ko je v polni luči obločnic stala na odprti ploščadi tramvajskega voza. Takrat se mu je zadelo čisto drugačna, kakor jo je poznal doslej. Ali bolje, imel je vtis, da jo vidi z druge strani, da odkriva v njej nekaj, kar pravzaprav ni imelo imena, ali bilo je dobro zaznavno in različno od tega, čemur se je bil ob tolikih srečanjih že nekako privadil. Ženska, ki je kakor zamaknjena stala na ploščadi, ga je gledala brez nasmeha in brez iskric v očeh, gledala ga je, toda on je imel občutek, da gre njen pogled skozi njega, da zajema nekaj širšega in obsežnejšega od njega. Obšlo ga je, da se ji oči, kadar počivajo na ta način na nečem oziroma na nekom, najbrže zmeraj dotikajo nekih njemu neznanih obzorij, ki se je on začutil izgubljenega in neznatnega v njihovem širokem okviru.

Mogoče so ravno ti občutki povzročili, da mu je bilo tiste dni, kakor bi se streznil. Mogoče pa je k temu deloma pripomoglo tudi neprijetno mu, norčavo zbadanje znancev, češ da mu rojijo misli na ženitev po glavi. No, govoričenje o ženitvi ga prav gotovo ni resneje prizadelo. Da bi na nekaj podobnega mislil on, ki so mu bile domala vse zakonske spalnice v mestu na stežaj odprte! In komu niso bile? Saj je bilo kar smešno, kako so se raznolike tako imenovane »srečne zveze« v teku dveh, treh let kakor po naprej določenem redu izpreminjale v malo revne sicer, toda kljub temu za obe prizadeti stranki sprejemljive oblike »prijateljskega« sožitja. In da je to »sožitje« potekalo nemoteno in da je bilo za eno kakor tudi za drugo stran kolikor toliko zanimive vsebine polno, je bilo poskrbljeno z nepregledno množino različnih pripomočkov. Med te pripomočke so spadale brhke natakariče in mlada dekleta, krčme, družabne igre s poljubi in kaznimi, ki jih je bilo treba prestati kje v sosednji temni sobi, podjetni študenti, razpravljanje o razočarani duši kje v tivolskem parku, ko se je kraj gospe sončil v vozičku njen otrok, pa pornografska literatura na nočnih omaricah ali pod blazinami in pornografski filmi,

ki so si jih s pridom ogledovali prijateljski si zakonski pari. Oh, tega je bilo tako neznansko mnogo, samo da se je spestrila vsakdanja enoličnost puščobnega životarjenja v dvoje. Zaradi tega ni Jošt na ženitev res nikoli pomislil. Vedel je, da »doživetij« ne smeš postavljati v neko stalnost, ker se sicer kaj kmalu nevarno zapraše. Vendar se je tiste dni streznil v drugačnem smislu in se je v svojih samogovorih prikopal do pametnih in — kakor je bil prepričan — za zrelega moža edinole mogočih zaključkov. Ali sem zaljubljen, se je vpraševal. In kaj to pomeni? No, zaljubljeni smo bili v gimnaziji, ko smo srečavali prve ženske obraze, ki so se nam zdeli lepi, in ko je bilo to, čemur smo rekli ženska, za nas samo obraz in oči in plahi nasmehi. Pozneje se je pa to popolnoma naravno spremenilo. »Konkretiziralo,« kakor je temu dejal. Menda ne bom zdaj pričel vzdihovati, kakor bi bil še zelen študent, si je govoril; in prenašati s seboj neko megleno ljubezen? Poglavitno je, da se razmerja razčistijo in uredi. In to je zmeraj mogoče samo takrat, kadar si z nekom, s komer igraš, al pari. To se pravi, v tem primeru, imeti jo... Imeti jo, kakor je pravzaprav utemeljeno v naravi stvar. To ni bil v njem samo malo zadrt sklep, pač pa tudi obračun s kakršnimi koli smešnimi iluzijami in celo z možnostjo takih iluzij, ki so le nepotrebna, nespametna mrena na moških očeh. Saj je vsaka ženska neznana dežela in se marsikaj na njej drugače kaže, kakor pa je v resnici. Šele, ko jo imaš, je svet jasen pred teboj in mož je lahko spet samosvoj.

Svetnik Jošt je brskal s palčico po belem, skrbno pograbljenem pesku in je ogledoval cvetje na grobu pred seboj. Jesensko cvetje, ki je bilo že rahlo voščeno in prosojno, toda v še občutni sončni toploti so se še vedno debelili novi popki, da se je svetila napeta kožica na njih. Svetnik Jošt ni nikoli imel nekega posebnega občutja za cvetje in mu je bila govorica teh nešteti barv in oblik zmeraj tuja. To je bolj za ženske! To je bilo zanjo! In za njene roke, ki so se znale tako narahlo kakor metulji dotikati slehernega cveta. Kar videl jih je spet pred seboj, njene bele, skoraj prosojne, občutljive roke z dolgimi prsti, kako so posegle po velikem šopku temnordečih vrtnic, ki ga ji je položil v naročje na tistem plesu, ko se je prvič neposredno dotaknil njenega življenja.

To je bil posebne vrste ples in svetnik Jošt se ga je prav dobro spominjal! Takrat so po vojni še preostali ljubljanski Nemci hoteli javno izpričati, da so se pomirili s svojo usodo, to se pravi, s koncem avstrijske monarhije, obenem pa poudariti, da so še tu, da žive v mestu kot posebna, premožna, visoko razvita celica in da so — čeprav po slogu in vsebini svojega življenja prefinjeni, kultivirani, aristokratski

— pripravljene na prijateljstvo z domačo plebejsko družbo. Dame in gospodje iz njihovih prvih družin so se zato namenili, da bodi ta njihov vstop v ljubljansko javnost kolikor mogoče sijajen in presenetljiv. Ob določeni uri so se na široko odprla vrata v plesno dvorano, godba je zaigrala in po parketu so zadrdrala z zelenjem in cvetjem ovita kolesa nekakšnega vozila, ki je predstavljalo zelen hribček, s smrečicami porasel, na katerem so po majhnih kotanjah in ravnica ležale ali sedele v pestre, napol lovske napol iz domišljije vzete obleke odete dame. V to vozilo je bilo z dolgimi trakovi iz rožnate svile vpreženih dvanajst moških. Bili so vsi v novih frakih, s cilindri na glavah in z lakastimi čevlji na nogah in vsak izmed njih je imel monokel, v roki pa črno, s srebrom okovano palico. Vse skupaj naj bi bilo nekaj velikomestnega, slog Ljubljane visoko presegaajočega in obenem obziren pouk, pa je bilo samo smešno. Zdelo se je, kakor da je po dvorani zadišalo po naftalinu, po starih, davno že odloženih in nespretno posnetih vzorcih, po provinci, ki je bila tako dolgo zaverovana v daljni, namišljeni raj, da je pri tem prezrla, kako se je ta raj že preživel in odmrl. In tako se je nastop odlične družbe, ki je hotel biti bleščeč in slovesen začetek, spremenil v pogreb zaprašanih lutk.

Na tem znamenitem plesu je bila tudi Liza. Jošt je tedaj že vedel, da je bila komaj nekaj let omožena in da se je po moževi smrti vrnila k očetu in sestram. In da je »sicer sama kakor kamen na cesti«, da pa se sijajno počuti s to svojo samoto, kakor da si je priborila dragocen zaklad. Tako mu je s prešernim smehom na obrazu pripovedovala, ko je prvič govoril z njo. Toda ravno ta njen smeh, ta neprestana igra njenih ustnic, ki ga je menda hotela prepričati, da ima pred seboj nekakšno veselo, površno vdovo, ga je toliko vznemirjala, da ni zdrsnil, čeprav samo mimogrede, v kakšno romantično pozabljanje svojega namena. Od vsega začetka ji ni zaupal. Doumel je, da je bistra in pametna in da pravzaprav vse, kar je resničnega v njej, skriva pred njim. To je dražilo njegovo kri in prebujalo v njem radovednost. Smatral je vse skupaj za njeno igro in se je pripravljaj, da nekega dne to igro pretrga in razbije ter nato doseže svojo stvarnost.

Na plesu jo je našel blizu vhoda in čeprav ni bil prijatelj pesniških poletov, se mu je v tistem zezdela nekaj izbranega, sijočega in strnjenega, kakor cvet iz biserne matice na črni svileni podlagi. Morda zaradi beline njenih rok in ramen, zaradi njenih vročih oči in živega, toda udržanega smeha, ki je bil z njim ves obraz orošen. In kako mu je prišla nasproti! Vesela, prisrčna pripravljenost je dihala iz nje, da je toliko bolj občutil, kako tiči ta gospa Liza za neprestopnim, mrzlim zidovjem, ki se lesketa po njem zimsko ivje.

»Tako daleč ste, tako neznansko daleč...« je namignil na to svojo misel, ko sta si segla v roke, in ona je spretno uganila, kam meri.

»Popolnoma zgrešen poskus!« ga je lahkotno zavrnila. »Zmeraj se trudim, biti ljudem blizu...«

Med odmorom sta sedela na balkonu in tja ji je prinesel tisti veliki šopek rdečih vrtnic. Držala ga je v naročju kakor gnezdece samih živih bitij in Jošt jo je v tistih trenutkih sam pri sebi ocenil, da je nekam prenapeta, čeprav se ta prenapetost ni pravzaprav z ničimer neposredno razodela. Bilo mu je že malo nerodno z njo, ker ni prav vedel, kako bi se lotil tistega zidovja z zimskim ivjem. V tem je ona prenehala ogledovati ljudi spodaj v dvorani in se je udobneje namestila na stolu.

»Nikar se ne smejte!« je dejala, »toda meni se vselej, kadar gledam ljudi, vsiljuje občutek, kakor da še zmeraj nisem odrasla in sem vse premalo pametna... Domisleke imam, kakršne imajo otroci. In res ne bom nikoli pametna.« Prenehala je in on si s tem, kar je povedala, zares ni vedel pomagati. Motilo ga je tudi, da mu je pogled kakor od poletnega sonca omamljen metulj neprestano krožil nad globokim izrezom njene večerne obleke, kjer so se pod obeskom belili nastavki njenih skoraj deviških prsi. Ona pa je privzdignila glavo in se je zagledala v okna na nasprotni strani dvorane.

»Kadar mislim na današnji svet,« je povzela, »se mi večkrat čudne misli motajo po glavi. Pomislite... tolikokrat se mi zazdi kakor ena sama pusta, dolgočasna, siva pisarna...«

Radoveden in tudi presenečen se je ozrl vanjo.

»O, še drugače bi rekla, še nekaj več, pa je težko izraziti. In povrh je še strašno nemoderno!« Spet je pomolčala. »Včasih... spomladi... stojim zjutraj pri oknu in poslušam ponoreli vrišč ptičev, kakor bi poslušala trume razposajenih otrok... In kosi žvrgolijo, kakor bi zvonko srebro pretakali po svojih grlih... meni pa pokvari nenaden domislek vse razpoloženje. Mislim si... zdaj se po toliko in toliko hišah... pri nas in drugod... prebujajo ljudje... možje in žene, sinovi in hčere, ljubice in ljubimci... in brž ko odpro oči, se zgodi, kakor bi jim neka gospodovalna roka segla za vrat. Brž! Brž! Pohitite! Ura priganja! Ura je neusmiljen birič, ura je zvest birič vsega tega, čemur pravimo civilizacija... In vsa ta množica ljudi vrže v naglici nekaj vase, potem pa drvi ven na ceste. Velik del teh milijonov se porazgubi po slabo prezračenih luknjah, kjer se zarije v skladovnice sivega in dolgočasnega papirja in šari po njem do večera. Drugi milijoni hitijo v delavnice, v tovarne, v rudnike in kaj jaz vem, kam še... Zunaj pa sije sonce, zunaj dišijo travniki in bistre vode se

pretakajo med njimi... Ali si nismo malo čudno uredili to življenje? Ah, saj vem, kaj boste rekli... in tudi moji pameti je dostopno, da je vse to povezano s tako imenovanim napredkom, ali kakor govore, z razvojem človeštva... Toda čeprav to vem, ne morem razumeti. In kadar je sonce posebno žarko in veselo in je nebo kakor svetla kovinska plošča, ki se v srcu čuti njen čisti glas, brž ko zadene obnjo naš pogled... takrat sem še celo kratke pameti. Naj se sliši smešno, vendar ne morem razumeti, da smo si, oziroma da so si kdaj koli zamislili takšen dom človeka na zemlji, kakršnega oblikujejo v zadnjih stoletjih. Ali je vse to pametno?« Utihnila je za hip in dvignila obrvi. »Mogoče je pametno... vendarle se mi zdi vsekakor čudaško... in tudi žalostno... To predvsem! Včasih tako zelo žalostno, da bi se razjokala nad tako bedno, na nek način surovo in mračno urejeno našo domačijo.«

Jošt se je tedaj lahko prepustil sproščenemu in popolnoma utemeljenemu smehu. Ne, podobne norčije mu niso nikoli prihajale na um in sploh ni poskušal, da bi v mislih stopal iz časa, v katerem je živel, in ga ogledoval kakor odloženo obleko. Njemu je bil edina sprejemljiva resničnost in vseč mu je bil. Razen tega se mu je utrnila pred očmi podoba njegove udobne pisarne z baročno pisalno mizo, s širokimi, prijetnimi naslanjači in z velikim benečanskim lestencem. Zato se je lahkega srca smejal njenim besedam in kar ni mogel zaustaviti veselih dražljajev, ki so vreli iz njegovih širokih prsi, dokler ga ni posvaril njen pogled, ki se je rahlo presenečen upiral vanj. Dovolil si je, bežno se dotakniti njene roke.

»Saj res ravnate kakor otroci! Iz velike in lepe podobe izstrižete majhen delček in ga postavite v mah: glejte, hiša! Odrasli se moramo takim hišicam smejati.«

»In vi ste zaljubljeni v tisto veliko, lepo podobo?«

Imel je že omleden, prozorno namigujoč odgovor na jeziku, pa mu ga je kolikor toliko razvit okus preprečil.

»Ne mogel bi reči, zaljubljen...« je pomodroval. »Pa saj tudi ne gre za zaljubljenost! Kadar plavam in je voda prijetna, jaz pa razpoložen in vesel vsakega sunka, se nikoli ne vprašujem, ali je voda globoka, kaj je na dnu in kam teče. Kadar se človek preveč izprašuje, je to znamenje, da si ne zaupa.«

Ni pričakoval, da se bo nenadoma vse na njej razsmejalo in da bo potonila v svoj sijoči smeh kakor v samih iskric in svetlobe poln tolmun gorskega potoka.

»Vem, vem, zaupati si... To je kakor matematična formula!« je govorila in nejevoljen je začutil, da se mu bržkone rahlo posmehuje.

»Ljudje, ki si zelo zaupajo, so zmeraj prepričani, da imajo življenje v svojih rokah. In pri tem nikdar ne izvedo, da ima življenje njih same v svojih pesti in da grdo ravna z njimi.«

Bilo mu je zares ljubo, da je spodaj v dvorani zaigrala godba in je prekinila njun razgovor. Zato se niti ni potrudil, izmisliti si primeren odgovor. Vstal je in se pritrjujoče smehljaj, ko jo je obenem poprosil za ples. Privolila je, toda brž ko sta odplesala, je poiskala svojo družbo, češ da ji je že dovolj te zabave. Odšli so in on se jim je priključil z zagrizeno vztrajnostjo lovca, ki je trdno odločen, da se ne odvrne več od sledi, ki je obetala plen.

Ure, preživljene v tej družbi, so mu bile neprijetne. Bili so pri nekom izmed njih na stanovanju in Joštu je predsedalo vse: njihove šale in slučajna modrovanja, njihov način veseljačenja, najbolj pa vedno znova oživljajoči občutek v njem, da je vsem tem ljudem tuj, da ga mogoče grize celo rahlo ljubosumje in da so tudi oni nekam v zadregi pred njim. Kljub temu je sedel in sedel na širokem divanu, kamor se je bil spčetka posadil, in je potrpežljivo srkal svojo kavo. Od tam je videl Lizo, ki je bila sedla h klavirju in so njeni prsti nepričakovano zaplesali po tipkah. Sklonila se je globlje in koder las se je obesil čez njeno oblo čelo. Gledal je, kako so se ji od udarcev stresala ramena in kako se je napela svila na njenih slokih, toda polnih stegnih. V sebi je začutil kakor vročo ost, ki mu prizadeva bolečino in mu vznemirja kri. Potem je nenadoma pozabil na to, ker je doumel, da se Liza ne poigrava, pač pa da igra zares in da se cela pretaplja v prelivih te godbe v čudne, kakor iz nekakšne zveneče meglice vstajajoče podobe. Najbolj ga je presenetilo, ko je ob naravnost vsiljivem bučanju klavirja neka nepreračunljiva izgubljenost zaživela v njej, nekaj, kar je spominjalo na sunke vročih vetrov iz tujih krajev. Posebna divjina je oblivala njeno lepo glavo, toda še preden je Jošt utegnil uganiti njen pravi značaj, je bilo, kakor bi se cela Liza spremenila v tih in skrivnosten pramen mesečine, ki se je dotaknil tipk. Tedaj se je v Joštu znova prebudila bolečina. Toda to pot je bila mehkejša in slajša in ga je spominjala na podobne pregibe njegove notranjosti v nekdanjih študentovskih letih. Ob tej zavesti se je zdrznil in se hitel otresati čarovnij, ki so motile neprekinjeni, jasni stik njegovega razuma z njim samim in s svetom okrog njega.

Potem je končno ostal sam z njo, ko jo je spremljal domov. Čutil je, da je razdražen in ves razvihran in je komaj slišal njo, ki se je pokraj njega rogala čudoviti človeški iznajdbi, imenovani mesto.

»Ali se vam ne zde te ulice kakor vlažni hodniki v temni kleti? Zdaj je ravno prava ura, da človeka lahko plaši hlad, ki veje od teh

grdih skrinj iz kamna in opeke, kjer so zaprta živa bitja. Duše ga votli, na močvirje spominjajoči duhovi, ki napolnjujejo ozračje, se drže tlaka in se vpijajo kar v obleko...»

Noč je bila zares neprijazna, kakor odprta, črna usta, kamor si stopil z neprijetnim občutkom osamljenosti; ko si se pa izgubil v njej, si se prepustil vdanemu tavanju po tihi, kakor izumrli temini. Ko je ona brez ugovarjanja sprejela njegovo molčečnost, je tudi sama utihnila. Zdaj sta hodila brez besede drug ob drugem in čim dlje je to trajalo, tem bolj izrazit je postajal med njima živčen, napet nemir. Jošt je čutil, kako je bila njena roka na njegovem komolcu zmeraj bolj mlahava, zmeraj manj občutna in v nekih trenutkih se mu je celo zazdelo, da čuti njen hlad. In to je še stopnjevalo upadanje obzirnosti v njem.

Stanovala je daleč od središča mesta, v četrti vil ob Ljubljani, in pot se je vlekla. Naposled je Liza obstala pred majhno hišico, čepečo pod zverženimi prsti golega drevja, ki so segali globoko na njeno streho. Liza se je obrnila k njemu in mu je dala roko. Tedaj jo je s svojimi močnimi rokami pritegnil k sebi in objel njeno vitko telo. Zagledal je pred seboj njen blede obraz in njene še v temi bleščeče se oči. Zazdelo se mu je, da ji rahlo drhte ramena. Hitro se je sklonil in poiskal njene hladne ustnice. Zaprl je oči, slišal sunkovito prelivanje svoje krvi po žilah in bil skoraj sam presenečen nad strastno nasilnostjo, ki je zameglila vso njegovo razsodnost. Šele čez čas se je zavedel, da se mu njene roke upirajo v prsi in rahljajo njegov objem. Vzel je te roke v svoje in ji hotel pogledati v oči. Toda teh oči ni bilo videti in njene roke so ga mimogrede zapustile. Zamrmrala je nekaj v pozdrav in odšla v hišo.

Jošt je še dolgo stal tam, kjer ga je bila pustila, vendar ne zaradi nekakšnega samozadovoljnega podoživljanja tega, kar je bil pravkar doživel, pač pa zaradi čisto drugih razlogov. Objemanju žensk se je bil že davno privadil in objel jih do takrat res ni malo. Že dolgo je, ne da bi sam vedel za to, nosil v sebi kot posledico večkratnega istega opravka rok nekakšno trdo, samozavestno ravnodušnost, ki ji ravno prvi stik med moškim in žensko ni pomenil nič več kot prvo stopnico do končnega namena. Nekatero izmed žensk so se povzpele na to stopnico malo bolj vznemirjene kakor druge, ali pa malo bolj površno od drugih, vendar je bilo po tem, kako so se sprijaznile z njegovimi rokami na sebi, to objemanje vendarle zmeraj ista, na isti način doživljena zgodba. Kar pa mu tistega večera ni dalo oditi, je bilo nenadno začudenje, ki ga je prevzelo, ko je držal Lizo v svojem objemu, in ki se tudi po njenem odhodu ni hotelo poleči. Liza ga je presenetila. Ne

s tem, kar je storila, pač pa s tem, kar je živelo v njej, kar je bilo njena dobro zaznavna narava in kar je on tako nenavadno dobro občutil. Ko jo je stisnil k sebi, mu je bilo, kakor bi se bil dotaknil nečesa v sebi, nečesa sicer že pozabljenega, a vendar še prisotnega v njem. Napolnilo ga je naravnost čudaško občutje, da drži v objemu del samega sebe, da mu je ravno način, kako je zaigralo v njej, ta skrivnostna govorica njenega bitja, da mu je znana, oziroma boljše, domača, z nekimi davnimi, družinskimi izročili v čudnem sozvočju. Mogoče se že z materino krvjo in pozneje z njenim božanjem, s posebno čutno resničnostjo njenih rok in lic pa z ubranostjo z vsemi ostalimi v družini useda v človeka nekakšen družinski čar, ki ga na svoj način opredeljuje in daje njegovemu lastnemu življenju posebnega duha in barvo. Ko je Jošt pritegnil k sebi tisto krhko, občutljivo, na zunaj kar dobro se obvladajočo stvarco, mu je kratko in malo bilo tako, kakor bi bil stopil v neko tuje stanovanje, pa bi se hipoma zavedel, da je ozračje po sobah istega duha in istega neopredeljivega nečesa, kar je napolnjevalo njegov dom in kar mu je bilo davno nekoč tako dobro znano in tudi drago. Zaradi tega pravzaprav novega doživetja s prizvokom domačinskega ugodja je takrat obstal in je malo zmeden strmел v nizko hišico pod drevjem, ko se je že davno obrnil ključ v ključavnici in se je čulo samo rahlo prelivanje vode v oddaljeni strugi.

Svetnik Jošt se je zravnal in se je s celim hrbtom uprl na naslon. Bilo je, kakor bi hotel stresti s sebe sneg teh spominov, ki se je nalahno vsipal nanj. Brez posebnih misli se je razgledoval po sosednjih grobovih, tišina okrog njega mu je dobro dela. Videl je, kako je rahla struja severnega vetra odločila z bližnje breze porumenel list, da se je v velikih lokih počasi spustil na tla. Jesen, je pomislil, vendarle jesen. In takrat se je pravkar pričenjala pomlad. Namreč takrat, ko je Liza po dolgem njunem poznanstvu vendarle prišla k njemu.

Da, prišla je, potem ko je z dobro premišljenim ravnanjem razbil njeno igro, o kateri je bil neomajno prepričan, da jo je igrala z njim. Prav zato ji je zoperstavil svojo in jo počasi pripravil do tega, da se je odločila. Prišla je popoldne, ko je zunaj sijalo veselo pomladansko sonce, ko je teklo od streh, ki so se jih še držali poslednji poledeneli, modrikasti ostanki snega, ko je tenka, blaga sapica raznašala po ozračju dražljive, ostre vonjave po prsti in prebujenih gozdovih. Prišla je nasmejana in vsa soba se je napolnila s prijetno, veselo svežino. Toda po jasnem razpoloženju, ki ga je prebudil prihod te lepe, mlade žene, so se kmalu razlezele godrnjave sence njegove prizadete moške občutljivosti. Seveda ji tega ni pokazal in se je delal prevzetega od tega, kar mu je bilo dano v tisti popoldanski uri. Toda globoko

v njem se je zgoščala čemerna nejevolja zaradi načina, kako se je prepuščala njegovim objemom. Kakor da hoče le izpolniti nekaj, za kar se je bila po daljšem premisleku odločila. S čudnim, vase obrnjenim nasmeškom je pripuščala, da jo je poljubljal, da so se njegove roke opajale nad njenim telesom. In ni se branila, ko se je razgret boril z njeno obleko. Vdala se mu je z istim nasmehom na ustih, nežno zardelih lic sicer, toda s komaj opazno senco neznanih mu, mogoče malo trpkih občutkov na čelu.

Ko je potem obležala na divanu, se je Joštu zdelo, kakor da se je nekam daleč odmaknila od njega, kakor da je pravzaprav ni pri njem. Gledal jo je in sam pri sebi ugibal, zakaj se je bila pravzaprav odločila za to, kar se je zgodilo med njima. Saj ni spominjalo vse skupaj na neko namišljeno žrtev z njene strani! In vendar ni mogel reči, da je bilo v tem, kako se je podredila njegovi volji, kaj več od zanj skoraj ponižujoče vdanosti ženske, ki je sklenila tvegati skok v neznano globino. »Žensko je treba spraviti na kolena!« to je bilo njegovo staro geslo. Ali je tole tu spravil? To vprašanje je bilo odveč, ker je dobro čutil, da je ni. Mogoče pa nadaljuje svojo igro zdaj z druge strani in ga hoče zaplesti v nekaj, čemur se bo težje izmaknil. Saj je za žensko zmeraj eden izmed prvih in poglobitnih smotrov, da se pač poroči.

Tedaj se je Liza počasi dvignila, položila roke v naročje in ga pogledala.

»Kaj je pravzaprav ženska za vas?« ga je vprašala z glasom, ki je hotel biti lahkoten in neprizadet.

Spreletelo ga je, da bo stvaren in surovo odkrit. Vendar mu je hipen domislek preprečil neposreden odgovor.

»Taka čudna vprašanja...«

»...ki ste jih že večkrat čuli,« ga je prekinila.

»Mogoče! Toda jaz ne filozofiram rad!« Nato se je domislil, kaj je vprašala. »Ženska? Če bi hoteli... no, brez globokoumja... Recimo... kozarček žganja!«

Nasmehnila se je, kakor da je bil njegov odgovor dober in dovtipen domislek.

»Zdelo se mi je...« je rekla in v njenih bleščečih se očeh ni bilo videti drugega kakor živahno pozornost. Strmel je vanjo, pa je zastonj vzpodbujal svojo domišljijo, da bi se znašel v njeni zastrti ženskosti. Zato je sklenil, da bo vztrajal pri svoji stvarnosti.

»Mislim, da se odraslim ljudem ni treba iti skrivalnice.«

»In da lahko povedo vse tako, kakor mislijo in kakor tudi je,« se je spakovala in poskušala posnemati njegovo resnobo.

Postalo mu je neprijetno. Vstal je, se prestopil po sobi pa spet obstal pred jo. Prijel jo je pod brado in dvignil njen obraz k sebi.

»Sem vas užalil?«

»Ne!« Njen glas je bil jasen in trden, toda obraz je bil spet ves poln nekih sladkih, bežnih pregibov, za katere ni mogel reči, ali so smehljaji ali posmeh. Živčno je sedel k njej.

»Pa mi vi povejte svojo veliko misel!« je poskusil s šalo, ki pa je imela mrk prizvok.

Liza je položila svoje roke na njegove.

»Kaj vas skrbe te velike misli, ki jih nimam.«

To je zvenelo, kakor bi govorila otroku in zazdelo se mu je potrebno, prepričati jo o nečem drugem.

»Jaz pa vem zanjo, tudi če jo prikrivate. Naposled se pa le razodene tista znana huda beseda o večnem razočaranju v življenju...«

»Kakšna preprosta domišljija!« mu je segla v besedo. Zdaj je bil njen obraz ves odprt in prijazna toplota je dihala iz njega. »Ne, ne, nobenih vzdihov in solz,« je govorila, »nobenega zavijanja oči... Nikar ne posnemajte modrijanov, ki jim gre zmeraj za neki skupni imenovalec! To sicer ni zapleten postopek, je pa banalen.«

»Zdaj me pa, prosim, še pognite in mi zapojte uspavanko!«

Razumela ga je in se je zasmejala.

»Bom, če želite, in povedala vam bom povest o ljudeh, ki ne poznajo več praprotovega semena...«

»Zakaj bi jim ga bilo pa treba poznati?«

»Zakaj? Mogoče, da bi slišali glasove, ki jih sicer ne slišijo... Da bi vedeli kaj več o stvareh, ki jih ne slutijo... Mogoče, da bi videli znamenja na križpotjih... čudne ognje na zemlji...«

»In čarovnice, ki letajo po zraku,« jo je dopolnil in oba sta se zasmejala.

Svetniku Joštu je bilo še živo v spominu, kako je tistega popoldneva, pozneje, ko so na strehah na drugi strani ulice postajale sence vse bolj oranžne, kako se je takrat sprehajala po sobi, z rokami na hrbtu, in se je razgovorila. In kako je bil v njenem glasu veder, šaljiv prizvok, kakor da ji je šlo za pripovedovanje o nečem čudaškem, kar more »trezne in pametne ljudi« samo prijetno zabavati.

»Nisem romantične narave! Vi imate radi klišeje, to se pravi, da ste slab psiholog. Ah, romantika! Mesečina in sladke misli... Ne, ne, jaz kar dobro vem, da je zdaj dvajseto stoletje, čeprav se ne ravnam po tem. Namreč po vašem dvajsetem stoletju. Veste, ženske so samo po tem, kar imajo na sebi, podvržene modi. Kajti po tem, kar resnično so, pa ne morejo in ne smejo biti. Če katera drugače ravna, je je

kmalu konec ali pa postane nevarna novotvorba. Vidite, to je ravno narobe kakor pri moških.«

»In kaj sledi iz tega?«

»Sanje...«

Ni se potrudil, da bi prikrikl svoje rahlo porogljivo začudenje.

»Da, sanje... neprijetne, moreče sanje... Tiste, ki jih sanjamo z odprtimi očmi. Kakor jaz na primer, ki vidim sebe na veliki, veliki planoti... in sem čisto sama. Nekam sem namenjena, ne da bi prav vedela, kam. Hodim... in ni ne večera ne jutra ne noči... sonce pa žge venomer... Mori me zagaten občutek, da mu ne morem nikamor uiti... kajti krog in krog mene je pesek, sama žolta, sovražna mi enoličnost, brezmejna, z ostro svetlobo kakor z ognjem napolnjena puštinja... Toda v sebi nisem obupala. Pravijo, da je obup za človeka dvajsetega stoletja nespodoben. Saj je ta človek pretaknil ves mehanizem narave in ve skoraj že vse... Torej ni treba, da bi bil obupan... kvečjemu prezirljiv in naveličan... To bi bilo navsezadnje pametno, če bi bilo res. Zase vem, da je obup kvečjemu odveč. Hodim tod, čeprav ne pridem nikamor, pri tem sem pa toliko nepoboljšljiva, da tega niti ne verjamem popolnoma... Tako hodim in gledam... puštinja, divja puštinja krog in krog... vendar pa ne toliko zmagovita, da bi prebudila v meni prezir ali pa misel na smrt...«

Svetniku Joštu se je zazdelo, da je nekam hladna sapa potegnila sem od planin. Nagnil se je naprej, vtaknil roke v rokave svojega elegantnega površnika in ga oblekel. Spredaj ga je pritegnil k prsim in je spustil glavo na prsi. Mislil je na tisto popoldne, ko je čez štiri dni po prvem Lizinem obisku čakal, da pride spet, kakor je bila obljubila. Zavedel se je, da ga misel na njen skorajšnji prihod dobrodejno vznemirja. To ga je do neke mere celo presenetilo, vendar je dobro čutil, da ne moti njegovega notranjega ravnovesja. Vedel je, da je Liza lepa in nenavadna in njegovo poželenje po njej je bilo tako ostro kakor nov, nabrušen nož. Posebno ker so bili občutki, ki so ga pri njenem prvem obisku trpinčili zaradi njene preišljene udržanosti, še sveži in nezabrisani v njem. Razen tega je godilo njegovi nečimrnosti, da si je osvojil tako izbrano, ne čisto skoz in skoz pregledno žensko. Zaradi vsega tega je bil v sebi sproščen in pripravljen, da jo razgreje in zmehča, da upihne v njej lučko tiste njene razumne, čuječe samosvojsosti.

Toda tisto popoldne se je končalo tako zelo drugače, kakor je pričakoval. Najbolj je bil prizadet takrat, ko je že davno minila določena ura, ne da bi kdo potrkal na njegova vrata. Nasršen in poln srdite nejevolje je z dolgimi koraki meril svojo sobo, pogledoval skozi

okno, pa spet sedal k mizi in se poskušal zamotiti z branjem. Bil je predvsem globoko užaljen in ta občutek je počasi prevladal nad vsemi drugimi, ki so jih povzročala le bolj trenutna, ne razsodno vzplamtevajoča razpoloženja. Ravno ta užaljeni ponos mu je pozneje, ko je bilo že popolnoma jasno, da je ne bo, pomagal, da se je počasi pomiril. V njem je bilo sicer še vse motno in ni vedel, kako bo to zadevo opravil sam s seboj in z njo, toda zdelo se mu je, da je najbolje, te misli odložiti in sploh se ne dotikati neprijetne prizadetosti v sebi. Odločil se je za sprehod kamor koli že. Ko pa je odprl vrata, mu je padlo nanj naslovljeno pismo pred noge. Ne da bi slišal, ga je bil nekdo zataknil v špranjo pri vratih. Pisala mu je Liza, nekaj vrstic.

»Res sem toliko nespametna, da sem hotela držati svojo obljubo. Pa ne morem. Bolna sem. Ko mi bo bolje, vas obvestim.«

In čez nekaj dni je bral v jutranjem časopisu, da je v bolnišnici umrla.

Novica se mu je zdela tako nepojmljiva in nesmiselna, da se spčetka ni mogel znajti. Potem se je odpravil v bolnišnico.

Težka angina — Operacija — Sepsa, so mu povedali v pisarni. Malo zmeden se je vrnil v vežo in se pri vratih zagledal ven na cesto. Nato ga je obšlo, da bi jo še enkrat videl.

Ležala je v mrtvašnici in ko je stopil v ta hladni, neprijazni prostor, ni bilo nikogar pri njej. Približal se je zglavju in jo gledal. Zdaj, ko je zamrl na njenem obrazu smeh, ko se ni več utrinjala po njem zagonetna svetloba tistih njenih nasmeškov, se mu je zazdela drugačna. Seveda so bile njene tiste poudarjene ličnice in oblo čelo, njene so bile tudi tenke ustnice z rahlo senco čutne grenkobe, toda zdaj je bila njemu in svetu neznansko odmaknjena, kakor zagledana v neke daljne, samo njej znane stvari. Mogoče je bilo vse to tudi že poprej tako, ko je še živela, pa on tega ni opazil, ker je bilo zasuto z lesketajočim se zlatom njenega sončnega smeha. Zavedel se je, da pravzaprav ni prav nič vedel, kdo je bila ta ženska, ki je zdaj počivala tam med brlečimi svečami, in da tudi ni imel nobene želje in ni čutil potrebe, da bi to kako izvedel. Zdaj pa je bil ta blede obraz tako dostojanstveno tih in sam in, čeprav že brez življenja, vendarle še tako ves poln neke čudne deviške zamaknjenosti, da se mu je zazdel skoraj tuj, predvsem pa nepristopen in kakor zaprt pred njim.

Stara ženica je pridrsala v mrtvašnico, pokropit mrliča. Jošt se je čutil motenega in se je umaknil ven pod drevje. Hodil je pred splotjem sem in tja in mislil na mrtvo. Mogoče je iskala nečesa svojega v življenju, nečesa, kar si je po svoji naravi zamišljala, je ugibal sam pri sebi. Ljubezni? Da, o ljubezni govore sleherna ženska usta. Vendar

je imela ta beseda pri njej nek poseben prizvok, neko neizrazljivo težo. Tako vsaj se mu je zdelo zdaj, ko je o tem premišljal. Mogoče zaradi tega, ker o ljubezni sploh ni mnogo govorila. To se pravi, samo enkrat, tisto popoldne. In kakor bi stala tik njega, je slišal njen glas: »Zdi se mi, da gre ljubezen mimo človeka kakor usoda. Če je ne zasluži in jo zgreši...« Ko mu je to govorila in se prekinila, je ni silil, naj pove do konca, kar se je bila namenila. Saj bi mu bilo celo všeč, da se ne bi več dotikala tega predmeta. Toda ona je uprla vanj svoje vroče oči in imel je vtis, kakor da jo je misel na ljubezen živo prizadela in da išče v sebi nekega razčiščenja, nekih preprostih, toda zelo jasnih besed. Vendar jih navsezadnje ni izrekla. Pomenljivo je zrla vanj, potem se je pa z licem naslonila na odprto dlan in se je zagledala skozi okno. »Čudno, da ljudje po navadi ne čutijo tistega, kar je najhujše in najbolj žalostno obenem,« je kakor sama zase glasno premišljevala. »Praznote srca...! Rajši kar koli, samo ne nositi to grozo praznega prostora v sebi...«

Jošt je napravil dva, tri korake, da bi se vrnil k njej v mrtvašnico, pa se je na pragu premislil. Samo bežno se je ozrl na mrtvaški oder, kjer se je za svečami nedoločno videl njen blede obraz, potem je odšel v mesto.

Ljubezen!

Svetnik Jošt je skoraj na glas povzel to besedo iz davnih spominov, toda s trdnim, neprizadetim občutkom človeka, ki se ozira daleč nazaj, na zelo odmaknjene, že pozabljene dogodke. Povzel je to »njeno« besedo, kakor bi hotel tu, ob njenem grobu, razmišljati o njej. Toda kakor se je bila nesnovna, prividu podobna, obudila v njem, tako se je spet razpustila in potonila v pozabljene. Svetnik Jošt se je vsega zavil v svoj površnik. Strmel je na nizki grob pred seboj in si jo poskušal priklicati pred oči, kakršna je bila tisto popoldne pri njem. Toda pred njim je neprestano stal samo njen obraz, oziroma le njene bleščeče se, črne, vlažne, globoke oči. Sijale so vanj in v tistih nemirnih zenicah je kakor takrat videl sam sebe. Kako je neki gledala nanj? Prav tako, kakor je takrat govorila o sebi? Da bi se tudi on nekako potikal po mrtvi pustinji, po samem žgočem pesku, ki sega krog in krog do obzorja? To ni bilo verjetno! V svoji domišljiji, ki ni poznala resničnosti in se ji je tudi hote izmikala, ga je gotovo določno ločila od sebe. Zanj se morebiti sploh nikjer ni »potikal«. In ga tudi nikamor ni gnalo. Bržkone se ji je dozdevalo, da ravno v njem vidi tisto strašno »praznoto srca«, tisti »prazni prostor«, ki ga sicer on sam ne čuti, ki pa je bil zanjo tolikšne groze poln, žalostna stopnica v neko izgubljeno in nesmiselno življenje.

Svetnik Jošt se je nehote nasmehnil, kakor bi ga v tihem veselilo, da je brez posebnega navora uganil njeno, pred njim takrat prikri-
vano misel. Potem se je ozrl okrog sebe in je opazil, da se je sonce že
približalo obzorju. Robovi tankih, puhastih meglic na zahodu so se
zdeli kakor z zlatim prahom posuti in po vrhovih gora so se vnemali
malinasto rdeči plameni. Vstal je, se zapel in še enkrat pogledal grob
pred seboj.

»In nam je zdaj lepše kakor v pustinji sveta.«

Da, to je njena misel, si je dejal, njena uboga, mogoče rahlo pre-
napeta, vsekakor pa življenju krivična misel.

Bil je videti zamišljen, ko je odhajal s pokopališča. Skoraj pri
vsakem koraku se mu je zdelo, da čuti, kako se druga za drugo trgajo
niti spominov, ki so ga bile na klopci pri grobu zapredle v že pokopano
minulost. Pri tem je pa zmeraj močneje oživiljal v njegovi zavesti ob-
čutek, da je kar dobro opravil svoj popoldanski sprehod. Bil je sicer
prav malo, toda prijetno utrujen od hoje, ravno toliko, da je čutil
svoje čvrsto, zdravo telo in kri, kako se v krepkem ritmu pretaka po
njem. V neposredni zvezi s temi občutki ugodja se je domislil, da ga
v »njegovi« gostilni, tam, kamor je hodil na hrano, zdajle že čaka
vesela družba, da skupaj proslavijo njegov petdeseti rojstni dan. Po-
spešil je korake in se je onstran pokopališčnega zidu čilo napotil čez
polja. Zdaj se je sonce že dotaknilo obzorja in dolga senca se je po-
tegnila čez njive za visoko postavo svetnika Jošta. Bila je videti čudno
samotna in zapuščena, ta temna njegova podoba, ki se je v tem
zgodnjem jesenskem večeru plazila za njim.